

УДК 378.22.001

ГУРА Т. Є.*Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА У КОНТЕКСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЙОГО ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ

У статті здійснено аналіз особливостей професійної діяльності психолога як детермінанти його професійного мислення.

Ключові слова: психолог, професійна діяльність, проблема, професійне мислення.

Дослідження сутності професійного мислення психолога неможливе без здійснення аналізу його професійної діяльності, оскільки саме у змісті та структурі діяльності закладені основні детермінанти, що зумовлюють як загальні, так і специфічні закономірності мислення фахівця. На це вказують багато вчених таких, як: Д.М. Завалішина, А.В. Карпов, М.М. Кашапов, В.Д. Шадриков та ін. Професійна діяльність є тією сферою, яка визначає норми мислення її суб'єкта, зумовлює природу вирішуваних ним проблем. Професійне мислення, перефразовуючи О.М. Леонтьєва, є дериватом професійної діяльності, і, відповідно, має принципово однакову будову з нею. Реалізуючи професійні функції фахівець, з одного боку, ніби налаштовується на вимоги діяльності, вибудовує своє психічне відповідно до нього; з іншого боку, – перетворюючи її предмет, розвивається, набуває нових мисленневих та ін. ознак.

Отже, метою статті є визначення концептів професійної діяльності психолога для розуміння феномену його професійного мислення.

Передусім необхідно зазначити, що професійна діяльність психолога залежно від її змістовного наповнення: мети, завдань, предметної організації, сфери реалізації та ін., розподіляється на наукову та практичну.

Метою наукової діяльності психолога є дослідження психічних явищ, що спрямовується на пошук нового психологічного знання та його узагальнення. Її основною функцією є власне дослідницька, що передбачає пояснення психологічних феноменів, доказ теоретичних гіпотез, прогнозування психологічних фактів. Основним методом професійної діяльності академічного психолога є експеримент, який за своєї будовою складається з методологічної, методичної та емпіричної частини. Методологічна частина передбачає формулювання та обґрунтування проблеми, аналіз основних категорій, постановку мети та завдань, визначення об'єкта та предме-

та дослідження, формулювання гіпотез. Методична частина включає такі етапи як визначення сукупності, яка буде досліджуватися, підбір методів та методик збирання й обробки даних. Емпірична частина передбачає проведення дослідження, обробку, аналіз та інтерпретацію отриманих даних, формулювання висновків, розробку практичних рекомендацій.

Визначальними змістовними проблемами професійної діяльності сучасного академічного психолога, на нашу думку, є такі. По-перше, це проблема її творчого характеру, яка характеризується двома протилежними позиціями науковців: 1) діяльність ученого-психолога є первинно творчою, він відкриває нові знання про психічну реальність, поєднує вже відомі знання завдяки новим зв'язкам, пояснює психологічні факти, створюючи власні узагальнення; 2) діяльність ученого-психолога є репродуктивною, оскільки він відтворює готові алгоритми; більшість відкриттів психологічної науки припало на XIX–XX століття, а вчені XXI століття лише здійснюють «індивідуальні відкриття» (відкриття для себе). На нашу думку, діяльність ученого-психолога, як і будь-якого вченого взагалі, є первинно творчою: навіть незважаючи на вивченість похідного психічного явища (хоча у зв'язку з особливими характеристиками психічного як поданого нам неявно слово «вивченість» потрібно використовувати у контексті предиката «відносна»), спосіб поєднання знання про нього зі знанням про інше явище може бути зовсім новим. Це яскраво виявляється у новітніх знаннях, отриманих у галузі клінічної психології, адиктології, спеціальній психології, психофізіології тощо. Крім того, оскільки психічні явища детермінуються соціальним контекстом, XXI століття дає змогу психологам отримати нове знання про феномени, що тільки з'являються у цьому часовому просторі – це, наприклад, такі форми психологічної залежності як мобайл- та смс- залежність та ін. До вищезазначеного необхідно додати і те, що

нове знання для вченого-психолога дає можливість отримати поєднання фактів психологічної та інших сучасних наук, передусім таких, як: генетика, фізика, математика, соціологія та ін. Отже, сучасний академічний психолог, безумовно, працює у контексті творчої професійної діяльності, продукує нові знання, що вимагає від його професійного мислення особливих характеристик.

По-друге, змістовною проблемою професійної діяльності сучасного вченого-психолога є поєднання наукового та повсякденного знання («побутової психології»). Повсякденний досвід у його найрізноманітніших формах завжди має цінний матеріал для науки, оскільки донаукова, повсякденна практика людини, як правило, побудована на врахуванні та використанні реальних закономірностей природного та соціального світу. У повсякденному знанні ці закономірності зафіксовані, нерідко узагальнені, й іноді і відрефлексовані – хоча і у неприйнятному для науки вигляді (міфології, релігії та ін.). Науці залишається тільки перевести це знання на свою мову, узагальнити та відрефлексувати відповідно до правил наукового пізнання [9]. Крім того, трансформація наукового знання відбувається з життєвого досвіду вчених-психологів, що спрямовує їхню діяльність на побудову певного наукового простору. Прикладом можуть слугувати майже всі психологічні консультативні парадигми: від психоаналізу – до сучасних інтегративних шкіл. Як зауважує А.В. Юревич, у жодній системі наукового знання не відображаються особистісно-психологічні особливості їх авторів, як у психології [9].

Одним із основних завдань вченого-психолога є розмежування наукового та побутового знання, оскільки у сучасному вітчизняному психологічному просторі існує багато ненаукових знань, які механічно вносять недостатньо компетентні фахівці, нездатні мовою науки описати певні явища і таким чином (передусім соціального походження, пов'язаного з кризовими явищами в українській психології) розмивають межі науки. Як дуже чітко зазначає Г.О. Берулава [1], на сьогодні ніби науковою психологією займається велика армія дилетантів, які не мають уявлення про існуючі в ній наукові досягнення, що свідомо ігноруються та протиставляються психологічній практиці, яка, у свою чергу, часто виростає з чистої емпірики, особистого життєвого досвіду та переконань «практикуючих гуру». Це призвело до повної легалізації та інституціоналізації парапсихології, до появи містичних шкіл і

напрямів, та як результат – до кризи психологічної науки.

По-третє, змістовною проблемою професійної діяльності сучасного вченого-психолога є проблема пояснення знання про психічні явища та його формулювання у контексті логічних форм, відповідно до законів логіки. Нове знання, оскільки воно є результатом творчого мислення, що є образним за своєю природою, не може бути побудоване засобами формальної логіки, формальна логіка не виражає його внутрішніх закономірностей. У результаті позалогічність людського мислення, що виходить з образної природи, створює підґрунтя для виходу наукового мислення за межі формальної логіки, необхідної для побудови нового знання [9]. Проте завданням вченого-психолога є знаходження нового знання про психічні явища та вписування його в існуючу систему психологічного знання, що передбачає формулювання його відповідно до методології науки, тих наукових категорій, які вона використовує для опису психічної реальності. Це вимагає звертання до певних логічних форм, до логіки як науки, що нормує наукову діяльність фахівця, робить її результати зрозумілими іншим. Отже, вирішення цієї проблеми також висуває свої вимоги до професійного мислення психолога.

По-четверте, – це проблема достатності відповідності психологічних досліджень позитивістським стандартам. З одного боку, вчений-психолог прагне довести отримані результати своєї праці завдяки математичним методам, які дозволяють стверджувати об'єктивність даних. Крім того, обчислення кореляцій при дослідженні психічних явищ надає можливість науковцю виявити причинно-наслідкові зв'язки, поєднати нові знання про психічний феномен з уже існуючими, і це вимагає наукового дослідження. З іншого боку, на сьогодні можна стверджувати, що у вітчизняній психологічній науці існує «позитивістське перенапруження» [10], культ «обчислення кореляцій», що характеризується зведенням наукової праці до прорахування зв'язків, за допомогою яких здійснюється спроба встановити каузальні залежності і тільки. Проте, як підрахував У. Торнгейт, у психологічному дослідженні практично неможливо врахувати більше, ніж шість ліній впливу на об'єкт, що вивчається, їх як одиничних впливів не буде достатньо для того, щоб поєднати у єдиний зв'язок. На будь-яку подію впливає необмежена кількість чинників і для виявлення загальних закономірностей необхідний не їх перебір, а прямо протилежне –

абстрагування від усіх зв'язків. Відтак, необхідним для вченого-психолога є балансування між вимогами об'єктивної науки, її нормами, що зумовлюють його дослідження та особливостями знання про психічні явища, оскільки психологічне знання завжди носить імовірнісний характер. Усе вищезазначене знов-таки зумовлює специфіку професійного мислення фахівця.

Основними завданнями професійної діяльності вітчизняного практичного психолога, які нормативно визначені у різних галузевих Положеннях про психологічну службу, є: сприяння повноцінному розвитку особистості на кожному віковому етапі, створення умов для формування у неї мотивації до самовиховання і саморозвитку; забезпечення індивідуального підходу до кожного учасника взаємодії на основі його психолого-педагогічного вивчення; профілактика і корекція відхилень в інтелектуальному і психофізичному розвитку особистості.

Реалізація завдань відбувається крізь такі узагальнені види професійної діяльності практичного психолога як: діагностика, корекція, реабілітація, прогностика. Базовим інтегративним видом діяльності практичного психолога, який проникає та зумовлює усі вищезазначені види, є психологічне консультування як особлива форма взаємодії психолога та його клієнта, спрямована на забезпечення останнього необхідною психологічною інформацією та створення умов для подолання життєвих труднощів і гармонійної життєдіяльності у певних умовах, у якій основним методом впливу є певним чином побудована бесіда (глибинне або психотерапевтичне інтерв'ю).

Професійна діяльність практичного психолога будується залежно від її методологічного підґрунтя, яке визначається двома підходами, положення яких взаємозумовлені – *об'єктивно-зорієнтованим або суб'єктивним та допомагаючим або супроводжуваним* підходами.

Перша діада – об'єктивно-зорієнтований або суб'єктивний підхід – визначає розуміння практичним психологом сутності свого клієнта та себе самого, феномену розвитку особистості.

Відмінною особливістю об'єктивно-зорієнтованого (позитивістського) підходу [1] є розуміння розвитку особистості під впливом спадковості та середовища. Основною формою розвитку особистості є її адаптація до соціуму та прийняття нею своїх індивідуальних особливостей як незмінної данності. Відповідно людина, яка не змогла адаптуватися до вимог суспільства або своїх індивідуальних особливостей, визначається як невротик.

Особливістю об'єктивно-зорієнтованого (позитивістського) підходу є і те, що він не розглядає індивідуальні (інтелектуальні, особистісні) особливості самого психолога, передбачаючи те, що фахівець буде володіти певним універсальним та ідеальним набором знань, які дозволяють йому вірно обирати напрями розвивальної, корекційної та ін. роботи з клієнтом.

Відповідно до основних положень суб'єктного підходу, природа людини не може бути кінцево визначеною, її потенціал багатозначний, а розвиток є спонтанним; психіка людини є системою, що саморозвивається та її розвиток не може бути детермінований повністю зовнішніми та внутрішніми умовами. Відтак, розвиток особистості має здійснюватися виходячи з уявлень про активний, творчий характер людської психіки, наслідком чого є визнання неможливості прямого впливу на психіку або безпосередньої зміни її атрибутів та складових: будь-які особистісні зміни є результатом власної активності – діяльності, що ініційована самою нею. Розвиток особистості має відбуватися не тільки з опорою на раціональну сферу, але і на сферу підсвідомого, спрямовуватися не на адаптацію до умов соціуму, а на зміну індивідуальних особливостей особистості відповідно до її потреб, що узгоджуються з принципами гуманістичного суспільства.

У просторі суб'єктного підходу метою діяльності психолога є не психологічна корекція поведінки, інтелектуальних та особистісних властивостей суб'єкта з метою його адаптації до вимог суспільства відповідності з установленими нормами розвитку, а створення умов для її гармонійного саморозвитку крізь активізацію механізмів самонавчання, самовиховання, самовдосконалення, актуалізацію мотиваційно значущих життєвих перспектив [1].

Друга діада – допомагаючий або супроводжуваний підхід – визначає технологічний аспект професійної діяльності психолога.

Перший – допомагаючий підхід – є похідним від технології психологічної допомоги, і передбачає домінування корекційно-відновлювального виду діяльності психолога. Тобто професійна діяльність практичного психолога, у першу чергу, спрямована на подолання негативних психологічних явищ, надання психологічної допомоги клієнту, який вже має певну психологічну проблему (психологічне утруднення), що виникла у процесі його особистісного або/та професійного буття.

Діагностична діяльність практичного психолога, який працює у межах цього підходу передую-

сім базується на використанні високоформалізованих, експериментальних методів – тестуванні, а результат діагностики співвідноситься зі статистичною нормою. Крім того, необхідно наголосити, що діагностична робота фахівця є всеохоплюючою (психолог здійснює безліч діагностичних процедур, більшою мірою виконуючи функцію експерта), іноді вона є цінною сама по собі, коли психолог займає позицію лікаря «постановка діагнозу – найголовніше».

Результатом діяльності практичного психолога, її документальною формою є психологічний висновок, що містить опис та пошук індивідуально-психологічних особливостей особистості з метою оцінки їхнього актуального стану, прогнозу розвитку і розробки рекомендацій щодо профілактики та подолання неблагополуччя (за Й. Шванцара).

Консультування ж передбачає втручання психолога у нестандартних, нетипових, екстремальних ситуаціях для клієнта та відбувається за допомогою директивних методів у межах конкретного запиту клієнта.

Корекційна діяльність психолога ґрунтується, як правило, на формах і методах, розроблених у межах психотерапевтичного напрямку, характеризується еkleктичністю, відсутністю єдиної методологічної бази. Типовим є розмежування, відчуження Я клієнта від його тяжких переживань, їх тимчасове послаблення за допомогою релаксаційних методів, зняття почуття унікальності та ін.

Другий підхід – супроводжувачий – ґрунтується на домінуванні превентивної діяльності психолога, на створенні такого розвивального середовища, у якому унеможливується виникнення та розвиток негативних професійно-особистісних утворень. Це досягається завдяки системі організаційних, діагностичних, навчальних та розвивальних заходів, що забезпечують формування орієнтаційного простору розвитку особистості, відповідальність за дії у якому вона несе сама (Г.О. Берулава, М.Р. Бітянова, Е.Ф. Зеєр, Е.Е. Симанюк та ін.). Метою професійної діяльності практичного психолога є забезпечення емоційної, смислової та екзистенційної підтримки людини або групи протягом усієї їхньої життєдіяльності, особливо у період нормативних криз, результатом яких стає поява «захисного» явища – психологічного новоутворення, що, у свою чергу, забезпечує успішний розвиток особистості на наступному етапі онто/професіогенезу.

Діагностична діяльність практичного психолога, відповідно до супроводжувачого підходу,

зорієнтована на використання низькоформалізованих методів, до яких, у першу чергу, відносяться: спостереження, діагностичне інтерв'ю, аналіз продуктів діяльності. Саме ці методи, з одного боку, не чинять на клієнта стресогенного впливу, є екологічними, психогігієнічними; по-друге, – спрямовані на дослідження індивідуальних особливостей особистості у її онтогенезі з метою пошуку подальших шляхів ефективного розвитку. Одним з основних принципів супроводжувачого підходу у діагностичній діяльності психолога є принцип розвивальної психодіагностики, що реалізується за допомогою критеріально-зорієнтованої процедури, оскільки саме вона дозволяє психологу визначити співвідношення інтелектуальних та особистісних властивостей особистості з соціально актуальними нормативами, будується тільки на основі предметного змісту діяльності; спрямована не на фіксацію певного незмінного результату, а на визначення динаміки функціональних станів системи.

Консультативна діяльність практичного психолога у межах супроводжувачого підходу будується на основі просвітницької та превентивної роботи з клієнтом, спрямована на розвиток самосвідомості особистості, на інтеграцію усіх Я у цілісне утворення. Це досягається за допомогою недирективних технік екзистенційного, клієнт-центрованого напрямів консультування, логотерапії тощо.

Оскільки саме суб'єктний та супроводжувачий підходи, на нашу думку, є пріоритетом професійної діяльності фахівця, їхня реалізація вимагає від нього особливих характеристик мисленнєвої діяльності, що забезпечать його відкритість, системність, спонтанність, творчість, орієнтацію на індивідуальні норми та ін.

Підсумовуючи усе вищезазначене, визначимо загальні характеристики професійної діяльності практичного психолога, які визначають вимоги до його особистості у цілому та професійного мислення зокрема.

По-перше, практичний психолог працює у просторі психічного – складного, полімодального феномену, особливостями якого є такі: воно не характеризується матеріальними ознаками, а відтак, – не може бути упізнано безпосередньо у відчуттях та сприйманнях, а тільки за аналогією з образами, думками, переживаннями спостерігача; психічне є абсолютно процесуальним (безперервним, мінливим), відображає мінливість психічних станів людини, її взаємодії зі світом, і, таким чином, не може бути досліджено ситуативно, одноразово; психічне є цілісним: одиницею

психічного не є певний психічний процес, або властивість, або стан, а – цілісний акт, який потребує системного розгляду; воно є багато детермінованим як соціальними, так і біологічними чинниками.

Психічне за своєю будовою містить два шари: шар зовнішньо спостережуваних ознак, симптомів, характеристик поведінки людини та шар внутрішніх психологічних причин, які ніколи не бувають тотожними. Крім того, діяльність практичного психолога спрямовується на побудову моделі психічного клієнта, яка ніколи не буває тотожною реальній.

Особлива природа психічного зумовлює невизначеність інформації, з якою працює психолог, її надситуативність та поліпроблемність.

Отже, головним інструментом діяльності практичного психолога є його власна психіка, що вимагає від нього постійного самоаналізу, рефлексії, самоспостереження, усвідомлення меж між простором психічного клієнта та своїм власним.

По-друге, діяльність практичного психолога характеризується особливою методологічною орієнтацією. Не зважаючи на те, що деякі науковці та психологи-практики вважають, що фахівець у сфері практичної психології може працювати одночасно у декількох парадигмах (сукупності цінностей, методів, підходів, технічних засобів, прийнятих у науковому співтоваристві у межах усталеної наукової традиції у певний період часу), що «в ситуаціях надання допомоги психолог не може дозволити собі обмежуватися жорсткими рамками одного підходу; фахівець об'єктивно потребує використання цілого комплексу підходів та засобів у зв'язку з комплексністю, багатогранністю характеру реальних проблем клієнта» [3, с. 18]. Ми вважаємо, що внаслідок того, що кожна з психологічних парадигм (психоаналітична, біхевіоральна, когнітивна, гуманістична) настільки різниться баченням причин виникнення труднощів у житті людини, і відповідно, – метою надання психологічної допомоги клієнту, вимогами до нього, а також вимогами до самого фахівця (не тільки до його фахової підготовки, визначальних професійних якостей, професійної позиції, але і зовнішніх, поведінкових особливостей, включаючи фізіологічні характеристики, які визначають його спеціалізовану придатність), то відповідати цим вимогам та працювати з проблемним простором клієнта на усіх його рівнях практичний психолог одночасно нездатний. Рефлексія власної професійної практики, а не поєднання різних технік на

стихійному рівні, що характеризує психологічну діяльність як «вершник без голови», призводить до усвідомлення її методології.

Дуже цікавою у цьому контексті є думка С.Л. Братченко про те, що ставлення психолога до тієї чи іншої психологічної теорії, вибір своєї парадигми та її тлумачення – це свого роду проєктивний тест, результати якого мало говорять про концепції (їх істинність, життєвість та ін.), проте дуже багато – про саму людину, яка обирає, про її глибинні установки, що знаходяться за її концептуальними перевагами [2]. Якщо психолог має базисну установку – недовіра до людини, вважає, що природа людини негативна – асоціальна та деструктивна, а вона сама не може справитися з цим, то психолог обирає класичний фрейдизм. Якщо з недовірою до людини психолог вбачає її нейтральну природу, представляє її об'єктом формувальних зовнішніх впливів, від яких залежить сутність людини, то такий фахівець, як правило, обирає біхевіоризм, НЛП, підходи радянської психології. Психолог, який довіряє людині, причому декларує безумовно-позитивну, добру та конструктивну сутність людини, закладену у виді потенціалу, який розкривається у відповідних умовах, обирає гуманістичну (клієнтцентровану) парадигму (за К. Роджерсом, А. Маслоу). Якщо ж психолог, який довіряє людині, базується на уявленні про відсутність якісної ознаки сутності людини, а її спрямування визначається самознаходженням, отриманням у процесі вільного та відповідального вибору, у такому разі він стає прихильником екзистенційної психології, логотерапії [2].

По-третьє, професійна діяльність практичного психолога є поліфункціональною. Не зважаючи на те, що працюючи у просторі різних психологічних парадигм, практичний психолог має особливі функції, що мають специфічне змістовне наповнення, можливо визначати і загальні з них.

По-четверте, професійна діяльність практичного психолога характеризується підвищеною психоемоційною напруженістю, має психотравмувальний вплив на самого фахівця. Особливою «платнею» за професійну діяльність психолога є такі, як: погроза (втрата) ідентичності, її розщеплення у клієнтах; негативні наслідки в особистому житті (нездатність створити та зберегти власну сім'ю, самотність); погроза психічних порушень («підсвідома інфекція» – за К. Юнгом) та ін. Отже, профілактика та вчасна корекція можливих негативних наслідків професійної діяльності вимагають від психологів особливих характеристик мисленневої діяльності, передусім,

постійної рефлексії, відкритої пізнавальної позиції, гнучкості, стійкості до невизначеності тощо.

Крім того, на думку М.М. Кашапова, існують певні особливості структури професійної діяльності психолога, які зумовлюють його мисленнєву діяльність – це те, що: 1) вона балансує між традиціями, шаблонами, догмами та творчістю, свободою, інноваціями, тому психологу вкрай необхідно дотримуватися оптимальної міри між цими крайностями; 2) вона вимагає формулювати цілі не у вигляді дій фахівця, а з позиції результатів діяльності заказчика, роботодавця; 3) у процесі вирішення конкретної ситуації професіонал сам виокремлює та вирішує проблему, він несе відповідальність за свої рішення, їхню реалізацію і сам визначає практичну значущість та можливість виконання прийнятого рішення [5].

Основними соціальними детермінантами професійної діяльності психолога, які визначають як загальні професійні вимоги до нього, так і особливі його якості професійного мислення, є, на нашу думку, такі.

Основними тенденціями розвитку вітчизняної психологічної науки, які визначають професійну діяльність академічного та практичного психолога, є зміна її характеристик. Це виявляється у відсутності жорсткого ідеологічного впливу, що спостерігався у радянській психології: ідеї марксизму-ленінізму, жорсткі адміністративно-командні форми управління соціальними організаціями, колективізм радянського суспільства напряду проектувався на теорії, що розроблялися у радянській психології; «від неї у часи соціалізму вимагалось емпіричне підтвердження соціальної детермінації поведінки конкретної людини, для чого в ідеологічно зручну ієрархію детермінант вибудовувались по черзі суспільство, школа та сім'я» [8], та критика буржуазних концепцій. На сьогодні вітчизняна психологія характеризується відсутністю колективістичного підґрунтя та домінуванням індивідуалістичного підходу, ядром якого є благополуччя конкретної особистості, турбота про самого себе, пріоритет задоволення власних потреб.

Значні зміни відбулися у діаді «наука – практика». Як зазначив А.В. Юревич, традиційна академічна траєкторія, що виражалася схемою «дослідження – наукова стаття – монографія – дисертація», все частіше сприймається як «паперова справа», яка не має смислу за межами академічної психології та є недостатньою» [10, с. 61]. Визначальним результатом цієї схеми має бути практика. Практика, у свою чергу, немож-

лива без теорії, проте на сьогодні в Україні функціонує лише один психологічний науково-дослідницький інститут, діяльність якого навіть теоретично не може охопити запити вітчизняної практичної психології. Унікальним явищем нині стала наявність у вітчизняних вищих навчальних закладах експериментальних лабораторій з психології, у яких би реалізовувалась науково-дослідницька діяльність.

Відбуваються зміни і у мотивації психологів щодо наукової діяльності: на нашу думку, можна свідчити про її трансформацію з переважно внутрішньої, стійкої, за своєю спрямованістю процесуальної та результативної на зовнішню, нестійку та оцінну (у контексті соціальної оцінки, відображеної в отриманих соціальних нагородах: підвищеній зарплатні, науковій пенсії, підвищеному соціальному статусі, професійних нагородах тощо). Так, сьогоднішня українська академічна психологія характеризується армією психологів, які мають формальну професійну освіченість, виражену у дипломах про наукові ступені та вчені звання, що явно протилежна реальній професійній освіченості, вираженій у професійних знаннях, уміннях, професійних якостях, уключаючи мисленнєві. Спостерігається явна комерціалізація психологічної науки, її побудова у якості фінансової піраміди, верхні шари якої часто займають психологи з низьким рівнем професійної компетентності, проте з великим багажем соціальних атрибутів. Це призводить до критичного зменшення ґрунтовних наукових досліджень та переважання скомпільованих псевдонаукових праць реферативного рівня. Крім того, серед академічних психологів стали переважати «презентатори» [6] – вчені, які свою діяльність передусім спрямовують на рекламу власних ідей за допомогою засобів масової інформації, на надання ними привабливої для спонсорів, роботодавців та можливих клієнтів форми, часто змішаної з так званою альтернативною науковою, на відміну від «цеховиків» – учених, які розповсюджують свої знання у формі наукових публікацій, виступів на конференціях.

Усе це, якщо вже не призвело, то у найближчий час призведе до нівелювання статусної стратифікації у психології: наукові ступені та вчені звання не визначатимуть професійну кар'єру та індивідуальний внесок наукового співробітника.

Що стосується практичної психології, то вона залишається ненормативною, нетрадиційною для українського суспільства, не зважаючи на швидке зростання кількості практичних психологів. Так, варто зазначити, що серед українців

існує лише незначна кількість людей, які звертаються до психологів (хоча їхня кількість і зростає останнім часом), а тих, хто звернувся до фахівця часто характеризують як «людей слабких духом», «невпевнених у собі», «психічно невірноважених», «самотніх, які не мають можливості отримати підтримку родичів та друзів» та ін. Якщо ж людина приходить до психолога, то від нього очікує отримати пораду, використавши яку, зразу ж відчує результат – вирішення проблеми: покращення стосунків з оточуючими, кар'єрне зростання, налагодження атмосфери у сім'ї тощо. Звернення до психолога часто сприймається і як розвага для багатих, як певний атрибут заможної людини, оскільки, з одного боку, українці мають стереотип, що послуги психолога є дуже дорогими, а з іншого, – консультації деяких українських психологів дійсно виходять за межі фінансових можливостей переважної більшості населення.

Зміна домінуючої професійної спрямованості практичних психологів, переважання серед них прагматично спрямованих призвело до появи так званих «чорних психологів» особливо серед тих, хто займається політичними технологіями, рекламою тощо. Вони грубо порушують професійні етичні норми, що надалі руйнує психологічне співтовариство та викликає розходження етичних систем фундаментальної та прикладної психології, оскільки пошуки істинного знання є для фундаментального дослідження річчю самоцінною; для прикладного дослідження істина є цінністю інструментальною, а самоцінною стає технологічна ефективність знання, виражена у матеріальних, грошових одиницях. Як зазначив Б.С. Братусь [7], психологічна наука сьогодні не розуміє, чим вона займається, вона якби-то вивчає радій, не усвідомлюючи, що вже існує «атомна бомба»... певна частина психологів, умовно кажучи, обдурює, а говорячи більш жорстко, калічить людей, застосовуючи свої знаряддя, свій «радій» в антилюдських цілях [7]; як це

не парадоксально звучить, проте половина практичних психологів сьогодні калічить людей, а інша – їх лікує, причому для того, щоб їх знов-таки калічили [7].

Усе вищезазначене дозволяє стверджувати особливі тенденції вітчизняної психологічної науки та практики, що зумовлюють професійну діяльність фахівців і визначають особливі вимоги до їх професійного мислення.

Список використаних джерел

1. Берулава Г.А. Методологические основы деятельности практического психолога : учебное пособие / Г.А. Берулава. — М.: Высшая школа, 2003. — 64 с.
2. Братченко С.Л. Верим ли мы в ребенка!? Личностный рост с позиций гуманистической психологии / С.Л. Братченко // Журнал практического психолога. — 1998. — №1. — С. 19—30.
3. Введение в практическую социальную психологию : учебное пособие для высших учебных заведений / Под ред. Ю.М. Жукова, Л.А. Петровской, О.В. Соловьевой. — М.: Смысл, 1996. — 373 с.
4. Карпов А.В. Психологический анализ деятельности педагога как методологическая основа исследования педагогического мышления / А.В. Карпов // Психология профессионального педагогического мышления / Под ред. М.М. Кашапова. — М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2003. — С. 31—72.
5. Кашапов М.М. Психология профессионального педагогического мышления (методология, теория, практика) / М.М. Кашапов // Психология профессионального педагогического мышления / Под ред. М.М. Кашапова. — М.: Изд-во Института психологии РАН, 2003. — С. 73—143.
6. Плюскин Ю.М. Эпистемология и стратегия научного поиска / Ю.М. Плюскин // Наука. Инновации. Образование. — М.: Высшая школа, 2007. — С. 74—95.
7. Разговор с психологом о двух культурах (интервью с Б.С. Братусем) / Б.С. Братусь, М. Котэ // Журнал практического психолога. — 1998. — №1. — С. 3—18.
8. Хозиев В.Б. К вопросу о месте консультативного метода исследования в грядущей парадигме психологии / В.Б. Хозиев // Методология и история психологии. — 2007. — Вып. 1. — С. 190—206.
9. Юревич А.В. Психологические механизмы научного мышления / А.В. Юревич. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.metodolog.ru/00175/00175.html>
10. Юревич А.В. Социология психологического знания / А.В. Юревич // Методология и история психологии. — 2008. — Вып. 3. — С. 57—72.

В статье осуществляется анализ особенностей профессиональной деятельности психолога как детерминанты его профессионального мышления.

Ключевые слова: психолог, профессиональная деятельность, проблема, профессиональное мышление.

In clause the analysis of features of professional activity of the psychologist as determinants of his professional thinking is carried out.

Key words: a psychologist, a professional activity, a problem, a professional thinking.